

Данијел Стокановић

мастер теолог

Однос Свете тајне крштења и литургијског празновања Пасхе

Света тајна крштења има утемељење свог порекла у Старом Завету, то се најјасније види на основу старозаветних праслика: Стварања, Потопа, Прелазка преко Црвеног мора, Илија и Јордан. Праобрази из Старог Завета имају прво за циљ да потврде и установе крштење показујући да је оно било најављено читавим једним предањем. Праобрази су сведочанства, они поготову имају за циљ да протумаче крштење. Наиме, ако хоћемо да разумемо прави смисао крштења, јасно је да треба да се окренемо Старом Завету. Прва праслика крштења, која се јавља у најстаријим катихезама, је слика првобитних вода стварања. Пророци су најавили да ће Бог, на крају времена, произвести ново стварање. Та мисао заузима значајно место код Исаије. Примећено је да се реч „створити“, прво јавља да значи то будуће стварање. Али то ново стварање, Нови завет нам показује да је већ остварено у Христу. Оваплоћење је стварање новог космоса. А то ново стварање траје кроз историју, и крштење је место тог стварања. Аналогија између вода првог стварања и крштењских вода јавља се као један вид паралелизма, између првог и другог.¹ Вода као материја крштења симболизована је и у Старом завету: Потопом, проласком кроз Црвено море, прањем Немана, чудноватом снагом купке витезде и предсказањем пророка.²

Потоп је једна од праслика крштења коју Свети Оци најчешће наводе. Ништа нам друго не може више помоћи да дођемо до истинитог смисла крштењског симболизма, који нам омогућује да схватимо непосредну везу између самог обреда и крштењског богословља као подобљавања смрти Христовој. Овде је важно повезати символ воде са целином богословске мисли о Потопу. Главне карактеристике Потопа су: грех је овладао светом; суд Божији уништава грешни свет; један праведник је поштеђен да би био почетак новог стварања. Тај богословски задатак остварује се на различитим равнима свештене историје: Потоп, Силазак у ад, Крштење, Суд. Потоп је био праобраз, слика коју је крштење испунило. Као што је грешно човеченство из времена Ноја Божији суд уништио водом, тако исто у крштењу стари човек уништен Светом тајном воде па је онај који излази из крстионице нова твар. Између Потопа и крштења треба сместити Христов силазак у ад. У томе је суштинско испуњење тајне Потопа. Смрћу Христовом, грешно човечанство које је примио уништено је у великим водама смрти и Он устаје као прворођени новог Стварања.³

Прелазак преко Црвеног мора, је један од крштењских праобраза на који ћемо најчешће наилазити. Целокупна повест о изласку из Египта је праслика искупљења. Већ пророци најављују Нови Излазак за крај времена, када ће Бог учинити већа

¹ Жан Даниелу, *Свето Писмо и Литургија*, Епархија Жичка, Краљево 2009, стр. 59–60.

² Лазар Мирковић, *Православна Литургијска наука о бојослужењу Православне Источне Цркве*, Београд 1967, стр. 13.

³ Ж. Даниелу, *нав. дело*, стр. 63–64.

дела од оних која је учинио за свој народ у пустињи. Нови завет показује нам та Божија дела испуњена у Христу. Кроз њега се испунило „ослобођење“. А то „ослобођење“ је крштење које се даје сваком човеку. Нови завет ће нам указати да је тај прелазак преко Црвеног мора већ остварен у обреду крштења, проласком кроз купељ крштења. Налазимо то у познатом тексту из Прве посланице Коринћанима, једном од најважнијих за библијску подлогу типологије. „Оци наши сви њод облаком беху, и сви кроз море прођоше и сви се у Мојсеја крстише у облаку и мору... А ово бише примери нама“ (10, 1–6). Јаче се не би могла исказати веза између Преласка преко Црваног мора и крштења. Излазак из Египта је већ једно крштење. Обе стварности имају исто значење. Оне обележавају крај ропства греху и улазак у нови живот. Свети Василије пише: „*Да Израил није ѡрешао море, не би умакао фараону; ѡако и ѡи ако не ѡређеш воду, нећеш избећи свиреју ѡирианију ѡвола*“.⁴

У циклусу о Илији и Јелисеју имамо имамо једну одређену целину, која садржи прелазак Исуса Навина преко Јордана, неманово купање у Јордану и на крају једно чудо на води. Неће се више радити о води која уништава и води која ствара, већ о води која очишћује и освећује. Враћамо се на један други вид символизма воде, воде која пере, воде обредног купања. Као што ће то приметити Григорије Ниски, слике ће овде указивати на два вида крштења: његову очишћујућу вредност и његову установу на Јордану крштењем Христовим. Исус Навин је у ствари праслика Христа. Тек после Јордана он почиње да управља народом, зато и Христос, тек пошто је крштен започиње свој јавни живот. Тако би прелазак Исуса Навина преко Јордана био праслика Исусовог преласка с места „*где Јован кршћиваше*“. Али са друге стране, епизода о васкрсењу Лазаревог изгледа да стварно има крштењски смисао. Прелазак преко Јордана праћен васкрсењем Лазаревим, још увек према Салину, праслика је погружења у крштењску воду што представља Васкрсење Христово. А Томина реч (11,6): „*хајде га и ми ѡмремо са њим*“, стварно изгледа да у Христовом преласку преко Јордана сугерише идеју уподобљавања смрти Христовој, што одговара другом аспекту крштења, да је истовремено смрт и васкрсење. Због тога прелазак Исуса Навина преко Јордана изгледа да је у Новом завету представљен као слика не само васкрсења Лазаревог, већ и хришћанског крштења.⁵

После повести о Исусу Навину, друга област Старог завета у којој Јордан игра посебну улогу јесте циклус о Илији. Због тога крштењске катихезе и молитве наводе извештај број догађаја из живота Илије и Јелисеја, у којима Јордан обично има извесну улогу. Типологија Илије је једна од најважнијих. Вредно је помена да су две од ових праслика, она о огњу с неба и она о Неману, примењене на крштење. После преласка преко Јордана друга праслика коју нам саопштавају етиопске и коптске литургије је праслика Илијине жртве. Григорије овако тумачи догађај: „*Овим је Илија јасно унапред пророковао о Светој тајни крштења која је требало да се догоди касније*“. Као што је чест случај, видимо овде двојну типологију, једну која се односи на дубоки смисао догађаја и другу, на материјалне елементе који су коришћени. Али сем тога Григорије повезује улогу воде у Илијиној жртви са њеном употребом у крштењу. Оно што је истакнуто јесте чињеница да огањ силази на воду. Ово се једноставно може лепо објаснити као слика изливања Духа Светог на крштеног, као што чини Григорије.⁶

Најчешћи догађај који се јавља у циклусу који разматрамо као слика крштења, јесте епизода о Јелисејевој секири која плови по води Јордана. Ту наилазимо на

⁴ Ж. Даниелу, *нав. дело*, стр 73–75.

⁵ *Исто*, стр. 82–84.

⁶ Ж. Даниелу, *нав. дело* . стр. 87–88.

једно друго фигуративно предање. Реч је о текстовима из Старог завета у којима се вода и дрво доводе у везу. Ови текстови су врло рано скупљени да означе тајну крштења, у којој вода дејствује силом крста. Тако исто је Христос искупио нас на крштењу од најтежих грехова, својим распећем на дрвету и крштењем у води.⁷

Треће чудо из циклуса о Јордану је исцељење Немана Сиријца, коме пророк наређује да седам пута зарони у воду (4 Цар 5,9–20). Код Оригена имамо прву разраду ове теме. А ако није направљена директна алузија на крштење, смисао који је дат догађају није зато мање вредан пажње: он представља присупање незнабожаца Новом Израилу. Тај посебан вид овог догађаја истаћи ће неки аутори, кад га буду приказивали као слику крштења. За Оригена Јордан је слика самог Логоса, погрузити у Јордан, јесте погрузити се у Христа. Тај Логос је река „која весели *траг Божији*“. Као што је Бог присутан у тој реци, тако је Отац у Сину. „*Зашто су они који се у њему њеру ослобођени срамоте еиџајске, њосџају кадри да буду уздиџуџи на небо, дивају очишћени од најсџрашније јуде, сџремни да приме Духа Светог*“ (6,48). Свети Григорије Ниски каже да Јордан преображава истовремено и крштење и његову установу.⁸

Са циклусом о Илији и о Јордану размотрили смо целину великих библјских светотајинских слика о крштењу у Старом завету. Ово не значи да Свети Оци нису и друге текстове примењивали на крштење. Треба посебно споменути текстове пророка и псалме. Остаје међутим чињеница да пророштва црпе своју вредност из типологије, сразмерно мери у којој јасно изражавају да су стварности из прошлости Израилја израз есхатолошких догађаја испуњених у Христу. То је разлог што је било потребно да се наша студија бави прасликама.⁹

Старозаветна обредна прања и Јованово крштење

Нека врста крштења, свечано прање водом, била је у употреби већ код Јудеја. На овај начин били су посвећени Арон и његови синови за свештенике, и када је један незнабожац прелазео у јудејство, умивао се водом, у знак, да треба да се очисти од све нечистоте и злочинства безбоштва.¹⁰ Жена је након порођа, према јеврејском схватању, била нечиста оскрвнела се. То се сматрало обредном нечистотом, односно грехом у ширем смислу речи (никако у моралном смислу). Зато је после порођа принела жртву за грех и била очишћена. Исто је вредело и за губаве. Губави су били проглашени нечистим. Кад су оздравили, морали су принети жртву за грехе и потом су били проглашени чистима. (Лев 14–32). Обредно чишћење се састојало у обредном прању.¹¹

Све те нечистоте, имају религиозни смисао или значење, а никако нису хигијенска средства или санитарне мере за одржавање хигијене. Онај који је постајао нечист био је искључен из свете заједнице и, такође, у власти нечистих сила, па се над њим морао вршити обред очишћења, да се те нечисте силе отерају и да се он поврати у свету заједницу. Сваки нечисти морао се најпре окупати, а ако је одело било нечисто, онда се и оно морало опрати, а затим према степену нечистоте, или је тиме постајао чист или се над њим морао вршити обред очишћења.¹²

Јован Крститељ је такође имао повезаност са водом, јер је крштавао, али не више јудејски, јер крштаваше не само водом, него и за покајање. Али то још не

⁷ *Исџо*, стр. 89–90.

⁸ *Исџо*, стр. 91–92.

⁹ *Исџо*, стр. 93.

¹⁰ Л. Мирковић, *нав. дело*, стр. 11.

¹¹ Adalbert Rebic, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2008, str. 229.

¹² Д. Глумац, *нав. дело*, стр. 83–84.

беше духовно крштење, јер не додаваше: „и Духом“.¹³ Бог је послао Јована да прекори Јевреје и да их приведи познању својих грехова, како би тако прихватили Христа. Ако човек није свестан својих грехова, не може се покајати. Јован говораше: „Покајте се“. Јевреји су били горди, па их зато позива на покајање. Реч „покајање“, означава промену ума, промену начина размишљања, преумљење. Јован је проповедао само покајање и приводио опроштењу грехова, то јест, Христовом крштењу, којим се добија отпуштење грехова. Прво им је рекао: „Рађајте рођ“, а сада им показује какав род — да верују у Онога Који долази за њим, јер је за њим дошао Христос. По Зигабелу крштење Јованово се састоји у уздржавању од грехова.¹⁴

У сва четири Јеванђеља се на почетку појављује Јован Крститељ. У четвртном Јеванђељу се условљеност његовог крштавања у односу на Христово наглашава већ у самом Прологу. Од Јовановог крштења и крштења којим је Христос био крштен треба разликовати крштење које је донео Христос и које је вршено у ранохришћанској заједници. Чак и Пролог показује да не треба сматрати сва Јованова крштења битним сама по себи, већ само као показатеље ка Христу.¹⁵

По сведочанству три новозаветна одељка (Јн 3, 22–6; Јев 6, 2 и Јев 10,22), хришћанско крштење може да се сврста у јеврејске обреде очишћења, укључујући и Јованово крштење. Два термина која се односе на ово су *katharismos* и *baptismos*. У Лк 11,38 глагол *baptizo* се користи да опише јеврејски обред очишћења. Везу између јеврејских обреда очишћења и хришћанског крштења је обезбедило обредно погружење обраћеника и Јованово крштење. За обраћене пагане погружење је додавано обрезану, с обзиром на то да они раније нису држали закон обредног очишћења. Поред обредног значаја, погружењу је придодавано и духовно значење опраштања грехова и поновног рађања. У три аспекта Јованово крштење иде још даље. Он довршава реинтерпретацију погружења као опрошења грехова. Следствено томе, он га примењује и на Јевреје, а не само на пагане припремајући их за предстојећи Месијин суд. Такође, Јован сам обавља крштења. Сличности са хришћанским крштењем су многе: И деца су, као и одрасли, била кандидати за обрезане и прозелитско погружење. Јованово крштење, као и хришћанско, означава опроштење грехова; а ово значење које му се придаје, као и значење крштења као поновног рођења, важи за прозелитско погружење. За разлику од обрезане, прозелитском погружењу су подвргаване само прве генерације обраћеника, с обзиром да су обраћеници поштовали закон очишћења, али опраштање грехова је било потребно у свакој генерацији, што важи и за хришћанску праксу. Са хришћанске тачке гледишта, опроштење грехова једнако је било потребно и Јеврејима и незнабошцима.¹⁶

Крштење у Новом Завету

Стварно измирење човека са Богом извршило се тек смрћу Исуса Христа, а заслуге искупљења извршеног од Исуса Христа дају се човеку крштењем, установљеним од Исуса Христа речима: „Идите, дакле и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа“ (Мт 28, 19).¹⁷ У Новом Завету имамо мноштво примера извршења крштења. Најзначајније крштење је крштење Исуса Христа које је извршио

¹³ Григорије Богослов, *Беседа 39. — На Светио Просвећљење*, Празничне беседе, Требиње-Врњачка Бања, стр. 82.

¹⁴ Теофилакт Охридски, *Тумачење Светио Јеванђеља од Мајтеја*, Манастир Високи Дечани 1996, стр. 44–50.

¹⁵ Оскар Кулман, *Ранохришћанско бојослужење*, Отачник, Београд 2010, стр. 60–62.

¹⁶ Роџер Т. Бекит, *Јеврејска позадина хришћанског бојослужења*, Логос (2003), стр. 169–171

¹⁷ Л. Мирковић, *нав. дело*, стр. 11.

Јован. (Мт 3, 13–17). То крштење је испуњење старозаветних пророчанстава и узор свим потоњим генерацијама хришћана. О потреби крштења Исус Христос говори више пута. Од којих је и Разговор са Никодимом (Јн 3, 1–21), Разговор са Самарјанком (Јн 4, 1–30), Исцелење болеснога у бањи Витезди (Јн 5, 1–19), Исцелење човека слепог од рођења у Силоамској бањи (Јн 9, 1–39). Прање ногу ученицима (13, 1–20).

Након ових заповести које су апостоли добили, они су их и извршавали. Приликом Педесетнице, апостоли су крстили три хиљаде људи (Дап 2, 1–47), архиђакон Филип крштава Етиопљанина (Дап 8, 26–39), апостол Петар крштава капетана Корнилија (Дап 10, 1–48), апостол Павле и Сила крштавају тамничара (Дап 16, 16–40), и даље апостол Павле крштава кроз своја мисионарска путовања са својим сарадницима. Тако и данас епископи и презвитери врше крштења кроз апостолско прејемство и континуитет.

Што се тиче разговора са Никодимом, овај разговор се може поделити на два дела; стихови 1–12 се баве углавном субјективном страном рођења одозго и његовим утицајем на човека; стихови 13–21 се баве објективном страном, извором овога рођења, који лежи изван човека. Ипак у оба дела то рођење одозго се односи на оно што се дешава при крштењу. Повезаност новог рођења са крштењем је уобичејена у раној Цркви. Битно павловско поглавље о крштењу (Рим 6) говори у стиху 4 о „новом животу“, у којем ходимо кроз крштење у смрт Христову. Оно што је без сумње ново у хришћанском крштењу јесте давање Духа, док крштење само по себи остаје крштење водом. Ово давање Духа показује да је препород, упркос физичком чину које човек врши у води, ипак божанско чудо. У другом делу разговора, Исус показује како је ово даривање Духа, заједно са опроштењем грехова које се нуди у истој тајни, зависи од смрти и васкрсења Христовог. Када Никодим пита како је могуће рођење одозго, Исус одговара у стиху 13: „И нико се није попео на небо осим Онај који сиђе са неба, Син Човечији који је на небу“. Овде је извор хришћанског крштења. Крштење је оприсутњавање Христовог догађаја.¹⁸ У разговору са Самарјанком пак постоји, скоро извесно веза са крштењем. Пре него што крштење уопште постане суштина разговора, разговор се заснива на „води живој“. Шта се у Јовановом јеванђељу подразумева под „водом живом“? Веза воде и Духа, која сама по себи већ указује на крштење у разговору са Никодимом, налази свој израз у расправи о „води живој“ у смислу поистовећивања: сама вода се јавља као обележје Духа. Из свега следи да је главни мотив овде, као и у разговору са Никодимом, ново рођење за живот вечни.¹⁹

Што се тиче чудотворног исцељења у Витезди, налазимо потпору код других проучавалаца који повезују ову причу са крштењем. Тако Тертулијан у својој Расправи о крштењу (*De baptismo*, поглавље 5) пише да моћ исцељења коју је вода одувек имала указује на будући лек душа наших, „јер је опште искуство да нас тварно уздиже ка разматрању духовног“. Када је наступило време, благодат Божија је ка људима текла у богатијим струјама те „је вода примила већу снагу, а ангел већу силу“. (види Јн 5,4) Оно што је раније спашавало једног човека годишње сада спасава људе свакодневно и уништава смрт тиме што спира грех. Јер опраштајући грех крштење такође ослобађа од болести. Од сад више није потребно да се чека један тренутак када ће се вода узнемирити, нити је исцељење ограничено на ово место: сада Христос заузима место анђела који таласа воду. Ако је тачна предпоставка да су бања у витезди и Силоамска бања биле места крштења, онда имамо даљи доказ да се ова прича сматрала крштењском. Христова чудотворна исцељења се наста-

¹⁸ О. Кулман, *нав. дело*, стр. 75–77.

¹⁹ *Исцо*, стр. 80–83.

вљају у крштењу.²⁰ У чуду исцељења слепог од рођења Јеванђелист види назнаку крштења, са посебним нагласком на чињеницу да они који мисле да виде не иду ка извору светлости, док се онима који познају своје слепило дар вида може дати. Ова мисао која је изражена у стиху 39 одговара искуствима првобитне заједнице; они који су свесни својих грехова прилазе крштењу у Христу.²¹

Христово прање ногу ученицима у стиховима 9–10 чине јасну алузију на крштење. Петар пита Исуса да га целог опере, а не само стопала. Исус одговара: не, јер пошто је једном (цео) опран не мора да му пере више од ногу. Ове речи могу засигурно имати само једно значење; ономе који је примио крштење, чак и ако наново сагреши, не треба друго крштење јер се човек не може крстити двапут.²² За рану традицију Крштење Христово је заправо установило Свету тајну крштења у погледу форме, ако не у погледу праксе, која је подразумевала да Христос најпре пострада.²³

Све у свему, долазимо до закључка који нам говори о неопходности крштења и његовог прожимања кроз читав Нови завет, почевши од Јеванђеља преко Дела апостолских и све до павлових посланица.

Света Литургија и крштење

Као и све друго у нашој хришћанској вери и нашој Православној Цркви, тако и крштење није независно од осталих истина, тајни и реалности наше вере и Цркве. Основни предуслов и контекст тајне крштења јесте општа Божанска Икономија спасења, која обухвата стварање света и човека, човеков грех и пад, а нарочито спасоносно дело Христовог Оваплоћења, Смрти и Васкрсења, као и Педесетницу — изливање Духа Светога.²⁴ Хришћански живот започиње новим рођењем, водом и Духом. Символика Светога крштења је сложена и многострука. Крштење мора да се савршава у име Свете Тројице: и призивање Свете Тројице се једнодушно сматра најнеопходнијим предусловом пуноважности и дејствености Свете Тајне.²⁵ Крштење је дакле тајна, у којој се грешник поучен у вери Христовој трипут погружава у воду уз изговарање речи: крштава се слуга Божији (име), у име Оца амин и Сина амин и Светога Духа, амин, и чисти благодаћу Божијом од сваког греха и постаје новим човеком, оправданим и освећеним. Ова тајна поновног рађања водом и Духом (Јов 3,5) је обично средство којим човек стиче опроштај од прародитељског и од свих других грехова учињених пре крштења, и којим човек постаје члан Цркве Христове и наследник Небеског Царства.²⁶ Може се рећи да Крштење јесте светотајинско васкрсавање у Христу, устајање са Њим и у Њему у нови и вечни живот: „Пошто се са њим погребосте Крштењем, у Њему сте и саваскрсли кроз веру у моћ Бога Који га васкрсе из мртвих“ (Кол 2,12). Саваскрсли са Њим управо кроз погребљење: „ако са њим умремо, са Њим ћемо и живети“ (2 Тим 2,11). Јер у крштењу човек постаје уд Христов, бива уткивљен у Тело Његово. На тај начин се благодат Васкрсења излива на све. Пре него што се буде испунио у свеопштем васкрсењу, Живот Вечни се пројављује у духовном поновном рођењу верника, дарује и остварује у Крштењу, а сједињење са Васкрслим Господом јесте почетак свеопштег васкрсења

²⁰ *Исїо*, стр. 84–86.

²¹ *Исїо*, стр. 100–102.

²² *Исїо*, стр. 105.

²³ Ж. Даниелу, *нав. дело*, стр.83.

²⁴ Епископ Атанасије, *Христос Алфа и Омеџа*, Манастир Тврдош, Врњци-Требиње, 2004, стр. 81.

²⁵ Георгије Флоровски, *Црква је живиој*, Београд, 2005, стр. 330.

²⁶ Л. Мирковић, *нав. дело*, стр. 11.

и Живота који ће доћи. Васкрсење је дејствено не само као повратак у живот, већ и као усхођење или узлажење у славу. Свети Григорије из Нисе говори да постоје два аспекта у Крштењу. Крштење је рођење и смрт. Природно рођење је почетак смртнога постојања, које започиње и завршава се у трулежности. Човек мора да открије другачије, ново рођење које га води у живот вечни. У Крштењу, „*ирусџивовање Божанске силе њреображава оно шџио је рођено у њрулежној њприроди у шџање неџрулежношџи*. Крштење је, *исџовремено, и смрџи и рођење, џоџређење и купељ препорођења*“, „време смрти и време рођења“, да наведемо речи Св. Кирила Јерусалимског.²⁷

У крштењу човек бежи из таме, хита ка светлости дана и окренут према истоку, трага за Сунцем; ослобођен од руку тиранинових, клања се Цару и осуђујуђи лажнога, признаје правога Владику, те се моли да Њему буде потчињен и да Му служи свом својом душом, а пре тога да верује Њему као Богу и да признаје све што Му приличи.²⁸ Ово јасно говори на повезаност крштења са Светом Литургијом и потребовање крштења за литургијским смислом. У раној Цркви чин хришћанског увођења у Цркву није био раздељен. Три Свете Тајне су чиниле једну целину: Крштење, Свето Миропомазање и Евхаристија.²⁹ Хришћанска иницијација, у раној Цркви као почетни ход вере који је кулминирао јединственом Литургијом иницијације, током историјског развоја изгубила је јединство свог литургијског славља, а тиме и јединство значења трију тајни иницијације. Тако је свештена тајна иницијације дао свакоме од њих властито славље и посебне свештене циљеве, разматране не у светлу јединственог иницијацијског хода и прителовљења Христу и Цркви него у светлу ширег свештеничког програма Цркве. Према томе у говору о трима Тајнама иницијације изгубила се светост саме иницијације. Усмеравајуђи размишљање према откривању светотајности заједништва самих Тајни, указујемо на саму литургијску динамику крштења. Јединство унутрашње динамике иницијације можемо видети на самој обредности трију Тајни, крштења и потврде, а потом на литургијско-архитектонском устроју простора за славље иницијације те на вредновању димензије времена којим се показује да је иницијација улазак у Господње време.³⁰

Поновни покушаји васпостављања првобитне везе Светих Тајни и Евхаристије је неминовно намеђу питање које су то Свете Тајне и свештенорадђе које могу бити врађене у склоп Литургије и које критеријуме треба применити у овом опредељивању. Сагласност богослова о повезаности светих тајни од Евхаристије и практично компликован повратак на првобитно стање захтевају примерено литургијско решење овог проблема. На примеру тајни крштења и брака сагледава се старање Цркве да оне задрже што теснији однос са Евхаристијом да не би остале светотајински недовршени догађаји. Богато литургијско искуство у Цркви и данас служи првенствено остваривању једног литургијског амбијента где би било могуће правилно савршавање светих тајни чиме би оне поново добиле пун светотајински смисао.³¹ Свете Тајне су установљене да би се човеку омогућило да учествује у Христовој искупитељској Смрти и да, тиме, заима благодат Његовога Васкрсења. То је била Кавасилина главна мисао. Ради тога се и крштавамо да бисмо умрли Његовом смрђу и да бисмо умрли оним Његовим Васкрсењем. Евхаристија је сама Тајна Вечера, опет и

²⁷ Г. Флоровски, *нав. дело*, стр. 330–335.

²⁸ Никола Кавасила, *О живођу у Христџу*, Беседа, Нови Сад, 2002, стр. 60.

²⁹ Г. Флоровски, *нав. дело*, стр. 335.

³⁰ Види: Ante Crnčević, *Inicijacijska dinamika u Liturgiji krštenja*, Bogoslovska smotra 79 (2009), Katolički bogoslovski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009. str. 501–521.

³¹ Ненад Милошевић, *О начину савршавања светџих тајни*, у: Богословље 1 (2008), стр. 32.

опет свештенослужена, али не и понављана, јер свако ново свештенослужење не само да представља, већ заиста и јесте иста „*Мистичка Вечера*“ који је први пут лично свештенослужио Божански Првосвештеник, „у ноћи у којој би њредан или у којој штавише предаде Себе за живот света“. Последња Вечера била је приношење жртве Крста. То жртвоприношење се наставља, Христос и даље дела као Првосвештеник у Својој Цркви. Сама Христова Смрт била је Победа и Васкрсење, и ову Победу и овај Тријумф ми созерцавамо и прослављамо у Светој тајни Трпезе. Евхаристија је врхунац наших тежњи. Евхаристија је светотајинско предзбивање, предокушање Васкрсења, тип Васкрсења. Светотајински живот верника јесте саздавање Цркве. Христов живот се кроз Свете Тајне и у Светим Тајнама шири и преноси на удове Његовога Тела. Искуљење се открива и усваја кроз Свете тајне. У Светим тајнама опитујемо Оваплоћење, истинско поновно сједињење човека са Богом у Христу.³² Писац Ареопагитских списа категорички истиче да „готово ни један јерархијски обред не може бити савршен без најбожанственије Евхаристије“. На тај начин указује на првобитно поимање међусобних односа светих тајни и свештенорадњи са Светом Евхаристијом. Такав однос потврђују како најстарији писани споменици, укључујући и само Свето Писмо, тако и сведочанства отаца Цркве, али и небројено мноштво рукописних Требника. Литургијска пракса савршавања Светих тајни последњих столећа значајно се разликује од првобитног искуства Цркве. У савременој литургијској науци неоспоран је став да свете тајне имају свој пуни смисао само ако се доведе у везу са светом Евхаристијом, што би значило да их треба савршавати у оквиру Литургије, или пак да се после обављена тајне иницираном да Свето Причешће. На Литургији која је следила, новокрштени су увођени и причешћивани.³³ Организована припрема кандидата за крштење и чин крштења којим се она крунише, суштински су повезане са учествовањем у Светој Литургији.³⁴

На крају, треба да се вратимо кључном питању које овде заокупља нашу пажњу, а то је питање везе Светих тајни са Евхаристијом. С обзиром да се у савременој богословској мисли поново истиче став да је печат Светим тајнама Света Евхаристија, поставља се питање да ли су Свете тајне које се савршавају изван Евхаристије дејствене — савршене или не. Богословска истина о нераскидивој вези Светих тајни са Евхаристијом не мора аутоматски да представља и њихову непосредну обредну везаност. Најидеалнији начин савршавања Светих тајни јесте у оквиру Свете Евхаристије. Али када за то нису постојали услови, алтернатива је била причешћивање пређеосвећеним даровима одмах наком обављене тајне (у овом случају тајне крштења), или пак, приступање причешћу на првој наредној Литургији. Тако се обезбеђивало савршенство или дејственост обављене тајне. Штавише, ако иницирани није приступао причешћу, како смо малочас навели, већ је другим поводом приступио након више месеци или година, предходно обављена тајна „*дивши несавршена*“ тада постаје савршена — довршена.³⁵

Установљење Пасхе

Библијска историја или спасоносна Божија историја почиње са Аврамом, или, тачније, Божијим избором Аврама. Одлучујући догађај израелске историје догодио

³² Г. Флоровски, *нав. дело*, стр. 335–337.

³³ Н. Милошевић, *нав. дело*, стр. 32–37.

³⁴ Вукашиновић Владимир, *Формирање Великој Пости*, Прволик, 2 (2008), стр 34.

³⁵ Н. Милошевић, *нав. дело*, стр.41

се неколико векова после Аврамовог позива, то је излазак.³⁶ Израелски народ након насељавања у Египту и повлашћеног положаја који су имали, долази време ропства и тлачења јеврејског народа од новог фараона. Бог је увидео тешко стање свог народа и решио да га избави из ропства. Бог одабира за предводнике Мојсија и Арона, храбри их и дарује их да чине чуда. Мојсије и Арон долазе пред фараона и чине пред њим чуда, али фараон не пристаје да ослободи јеврејски народ. Бог затим врши девет пута кажњава египатски народ, али фараон и даље не пушта (Изл.8–10). И коначно десета казна када Бог пролази кроз Египат и побија све првенце. Спасени су само они који су намазали довратке жртвеном крвљу мушког јагњета или јарета од годину дана које нема белега на себи, ни мане, коме ни кост није поломљена. Господ је указао и на закон Пасхе; И рече господ Мојсију и Арону: „Ово нека нека буде закон за пасху: ни један туђин да је не једе; А сваки слуга ваш купљен за новце, кад га обрежете, онда нека је једе. Дошљак или најамник нека је не једе. *У истој кући да се једе, да не изнесеће меса од ње из куће, и кости да јој не поломитиће. Сав збор Израиљев нека чини њако.* (Изл 12, 43–47). Бог их је предводио све време, током дана у виду облака, а у токи ноћи у виду огњеног стуба. Јевреји су наставили да путују, дошавши до Црвеног мора, Мојсије га је раздвојио и они су прешли (Изл 13–14). Даље су путовали све до земље обећане четрдесет година. Горе наведено јесте историјски опис онога што се десило у Египту. У знак онога што је Бог учинио за јеврејски народ, они су празновали Пасху. Главни елемент Пасхалне вечере јесте Пасхално јагње или јаре чијом се крвљу мазали довратци и јело месо. Што се тиче значења речи Пасха, постоје различита тумачења. Овај термин вероватно призилази од арамејске речи Пасха и јеврејске речи *Pesah* или халдејске или сиријске *pisca*, *Pascha*, и изражава ритуалну игру у кругу приликом ритуалне игре приношења жртве Богу (3 Цар 18, 21–26) и значи „*проћи мимо чега*“ (Изл. 12, 13–33) „*обилазећи поштодегити некоја*“ (Ис. 31,5) а такође значи прелазак или пролазак.³⁷

Од почетка хришћанске ере, апостоли ученици Христови, су славили овај празник. Доста се говори и полемише о томе, да ли је Христос савршио Пасхалну старозаветну вечеру, или је обавио „Новозаветну“ Пасху? Углавном Оци Цркве инсистирају на томе да је Христос извршио Јудејску Пасху а разлог томе је што је хтео да испуни Закон и Пророке. Међутим, Јудејска Пасха у Његовом страдању и Преславном Васкрсењу добиће сав свој значај и испуњење. Све то што је Старозаветна Пасха као праобраз значила у Јеврејском народу, сада са Христом добија благодатни карактер намењен свим народима. Христос је дакле извршио Јеврејску Пасху. Пошто је у горњој одаји светог и славног Сиона, заједно са својим ученицима јео древну Пасху и испунио Стари завет.³⁸ Сви они обредни елементи који су сачињавали јеврејску пасхалну вечеру сада добијају нови смисао, и представљају Нови завет, али кључни елемент је што није било Пасхалног јагњета јер је Христос предао и поистоветио себе као жртвео Јагње, и установио Нову Пасху.³⁹ Свети Мелитон Сардички говори о испуњењу старе и значају Нове у својој химни: Дакле, схватите, љубљени, тако је: нова и стара, вечна и временска, пропадљива и непропадљива, смртна и бесмртна, Тајна Пасхе. *Сћара њо закону, а нова њо Лојосу; временска збој њраобраза, вечна збој Благодати; њројадљива збој клања јајњетиа, њейројадљива збој животиа Господњег, смртна збој њојреба у земљу, бесмртна збој Васкрсења из мртвих. А*

³⁶ Wilfrid J. Harrington, *Uvod u Stari zavet spomen obećanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1993, str.155.

³⁷ Томасовић Мирко, *Историјски развој ѡразника Пасхе*, у: Богословље 1–2, 1991, стр 37.

³⁸ Јован Дамаскин, *Тачно изложене ѡравославне вере*, Београд-Никшић, 2001, стр. 157.

³⁹ Види: Николај Димитријевич Успенски, *Анафора*, Епархија жичка, Краљево, 2009, стр. 5–32.

*сїари је Закон, а нови је Лоїос; ѿривремен је ѿраодраз, вечна је Блаїодаї; ѿроїадљиво је јаїње (јеврејско), нейроїадљив је Госїод; заклан је као јаїње, Васкрсао као Бої.*⁴⁰

Празник Пасхе

Пасха је један од три велика годишња празника (Пасха, Педесетница и Сјенице). Порекло тог празника није сасвим познато. Каснија библијска предања говоре о пореклу Пасхе у тадашњем литургијском и историјско-спаситељском контексту, па је тешко разликовати шта је историјско и изворно, а шта је додато касније, посебно у посужањско доба. Празник је врло стар, и сигурно је постојао пре Мојсијевог времена. Вероватно је првобитно био пастирски празник. На тај дан су пастири приносили Богу жртву првенаца својих стада и своја стада изводили на испашу (Изл. 13, 11; 34,19). Том жртвом хтели су испросити од Бога заштиту својим стадима против демона који су угрожавали њихова стада и њихове животе. Касније су довели празник Пасхе у везу са изласком Израелаца из египатског ропства.⁴¹ Са преласком од номадског на седелачки начин живота, светковина Пасхе спојена је са светковином бесквасних хлебова која је карактеристична за ратаре. У време после ропства, светковина Пасхе, добила је нека обележја жртве окајнице за грехе.⁴²

О начину празновања говори Свето писмо овако: Отац породице изабрао је још 10. нисана једно мушко јагње или јаре без мане које се клало 14. нисана. Крвљу која би истекла покропили би се довратци куће где се Пасха славила. Ни једна кост се није смела сломити јарета или јагњета, исте ноћи се све морало појести, ако би нешто остало, морало се сутра у јутру спалити. Јести су смели само обрезани, уз то су се јели и бесквасни хлебови и горко зеље. Променом начина живота у Палестини условио је промене у начину празновања Пасхе. Тако, избор животиње није се морао обавити 10. нисана, него и касније. Поклоници из провинције могли су довести животињу са собом али су је могли купити и у Јерусалиму, а у време Христово и у самом предворју храма.⁴³ Из Мишне тачно сазнајемо како су Јевреји празновали Пасху у Христово време. Дана 14. нисана после подне жртвовали су јагањце у Храму. Крвљу јагањца покопили су олтар, а понутрицу и крв спалили. Пасхална вечера која ја је потом следила имала је обредно значење. Најпре укућани су прали руке, домаћин је благословио храну. Затим, домаћин је јео са укућанима. Тада је неко од укућана питао шта значе ти обреди. Домаћин је на то читао библијско-литургијске текстове који указују на излазак из Египта (Изл 12–13). Потом је дигао други калеж вина и измолио, односно отпевао Пс 113–114 (псалми халел), благословио калеж и дао укућанима да из њега пију. Затим су опрали ноге и руке, сели поново за сто и почели вечеру у пуном правом смислу. Јели су бесквасни хлеб са горким зељем и кашу. После овога пили су вино из треће чаше. Овај калеж, односно каша звала се благословна. Поново су напунили чашу, калеж вином измолили остале псалме Халел и четврти пут пили вино из чаше. Све је то било обавезно. Тек после четвртог калежа могли су даље слободно обликовати вечеру како су хтели. Могли су пити још из петог и шест калежа и певати псалме 120–137. Најважнији је био први дан, односно сама Пасха (15. нисан) и последњи дан (21. нисан).⁴⁴ Опис Исусове последње вечере са ученицима према приповедању синоптичких јеванђеља представља управо редослед јеврејског празновања

⁴⁰ Јевтић Атанасије, *Божансїивена Литїурїија 1*, Београд-Требиње, 2007, стр. 47.

⁴¹ А. Rebić, *нав. дело*, стр. 211–212.

⁴² Anto Popović, *Novozavjetno vrijeme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2007, str. 208.

⁴³ Д. Глумац, *нав. дело*, стр 121–124.

⁴⁴ А. Rebić, *нав. дело*, стр. 212–213.

пасхалне вечере. Ипак, Исусове изговорене речи за време последње вечере над хлебом и калезом имају властито и јединствено значење и снагу. Јеванђеља не описују јеврејску Пасху, него Исусову. Јеврејско празновање Пасхе помаже разумети избавитељски смисао Исусовог полагања властитог живота.⁴⁵

Света тајна крштења и Пасхално празновање

Да бисмо представили повезаност Свете тајне Крштења и Пасхалног празновања, немогуће је без Великог поста. Пост, уздржавање од хране за извесно време, налазимо скоро код свих религија у разним облицима, и то као израз кајања и туге, као средство умилостивљења, чишћења и доласка до вишег духовног сазнања и посматрања, као припрему за одређено религијске обреде и церемоније. Пост имамо у Старом и Новом завету. Црква сматра пост као врло важну и значајну установу за духовни и телесни живот и здравље. Пост је дело Божије по речима Симеона Солунског, Бог не треба хране, пост нас приближава анђелима, који ни једу ни пију, пост убија тело да би душа живела. Постом се чистимо од страсти, које се развијају угађањем телу.⁴⁶ Пост је нека врста духовног путовања која за циљ има Васкрс (Пасху), према коме се и креће. Овај пост имао је различита трајања, од једног дана па се време његовог трајања по мало повећавао.⁴⁷

Сматра се од старине да је Четрдесетница подражавање четрдесетдневном посту Спаситеља који се после крштења повукао у пустињу постећи четрдесет дана и ноћи, да би се спремио за своју проповед и службу (Мт 4, 2). Са овим постом везала је Црква и пост страсне седмице, у спомен страдања и смрти Господа Исуса Христа. Овај пост је сматран божанственом установом, јер смо обавезни да се угледамо на пример Спаситељев.⁴⁸ Четрдесетодневни пост пред Пасху, који је и 3. веку, мада не свуда, заменио је много краћи пост. Његово продужење до времена од 40 дана бива под утицајем праксе оглашених за крштење. У обичају да се пости са оглашенима говоре споменици из 2. века. А такође и светоотачка литература да они који желе да се крсте треба прво да посте. Како се у 3. веку крштење везивало за Пасху, пост је све више добијао предпасхални карактер.⁴⁹ Катихумени су се за крштење спремали дуго и свечано, па између осталог, нарочито и постом. Имамо веома јасан доказ о њиховој припреми, а то су јектенике оглашених које се читају као и молитве нарочито на Литургијама Пређеосвећених дарова.⁵⁰ Већ Учење дванаесторице апостола тражи пост не само од оних који се спремају за крштење, но и од свештеника, а и од Цркве која их прима. О посту катихумена говори и Кирило Јерусалимски у својим катихезама. Папа Сириције у једном писму примећује да се крштенима давало име за четрдесет дана до крштења и све то време они су се чистили заклињањима, дневним молитвама и постом. Данашњи устав сачувао је у Четрдесетници много трагова у вези са оглашенима и њиховим крштењем. Тако од среде четврте недеље поста на Пређеосвећеним Литургијама поред јектеније за оглашене, говори се и јектенија за оне који се спремају за Свето просвећење тј. крштење, а према неким рукописним типцима ова јектенија се говорила и на пуним литургијама Св. Василија Великог и Св. Јована Златоустог за време Великог Поста.

⁴⁵ А. Роровић, *нав. дело*, стр. 210.

⁴⁶ Мирковић Лазар, *Хеорџолопија*, Београд, 1961, стр. 254.

⁴⁷ Види: Шмеман Александар, *Велики пост*, Врњачка Бања, 1999, стр. 11–16.

⁴⁸ Мирковић Лазар, *Хеорџолопија*, Београд, 1961, стр. 256.

⁴⁹ Види: Скабеланович Михаил, *Тумачење ишиика*, Шибеник, 2004, стр.104.

⁵⁰ Види: Службеник, Београд, 1998.

На Лазареву суботу поје се Јелици..., а апостол Велике суботе је из чина крштења.⁵¹ Што се тиче прве и основне теме у недељама поста то је она првенствено истакнута у одељцима који се читају из Светог Писма. Да бисмо разумели њихов ток, морамо се подсетити на првобитну вез између Великог поста и Крштења и значај поста као припреме за Крштење. Ови одељци су саставни део раних хришћанских катихеза. Они објашњавају и резимирају припреме катихумена за пасхалну тајну крштења.⁵²

У најранијем периоду Цркве, након чињења појединих тешких грехова верници су били искључивани из заједнице и морали су проћи одређени покајнички третман да би поново били враћени у заједницу. Сличан третман су имали и они који су желели да први пут ступе у Цркву Светом Тајном крштења. Улазак у статус јавног покајања представљао је одлазак покајника код епископа или на његов позив, установљавала се висина престапа и према томе казна сразмерна преступу. Постојале су четири категорије покајника: плачући, слушајући, падајући (кличећи), стајући. Вршење покајне дисциплине вршено је за време Великог поста. Тако се црквена заједница у време Великог поста увећавала, како новокрштенима, тако и покајницима. Света тајна крштења је такође продужетак Свете тајне покајања која је повезана са учествовањем у Очинској трпези која је Света тајна Евхаристије, која је круна праштања и измирења.⁵³

До ове посне „атмосфере“, оног јединственог „стања духа“ долази се првенствено преко богослужења, преко различитих литургијских промена које се за време поста уводе у литургијски живот. Оне нам откривају и саопштавају дух Поста, оне чине да видимо, осетимо и доживимо ону радосну тугу која нам представља праву поруку и прави дар поста. Од свих химни и молитава за време поста, једна кратка молитва може да се означи као Молитва Поста. Предање је приписује Светом Јефрему Сирину. Ево њеног текста: Господе и Господару мога живота! Не дај ми духа лењости, туге, пожуде и празнословља. Даруј ми, слуги Твоме, дух чистоте, смирености, трпљења и љубави. Да, Господе Царе, дај ми да сагледам прегрешенија своја и не осуђујем брата мога, јер си благословен у векове векова. Амин.⁵⁴

За време Великог поста посебно је наглашена библијска димензија богослужења. Може се рећи, да је четрдесет дана поста, враћање Цркве у ситуацију Старог Завета — у време пре Христа, време покајања и очекивања, време историје спасења, које се креће према свом испуњењу у Христу. Ово је враћање неопходно зато што ми — иако припадамо времену после Христа, познајемо Га и крштени смо у Њему — стално отпадамо од новог живота који смо од Њега примили, а то значи падамо поново у старо време. Веома је битно читање старозаветних књига: Постања, пророка Исаије и Прича. Непрестано читање Постања, Исаије и Прича води своје порекло од времена када је Пост био Црквом одређено време пре примања Свете тајне Причешћа, када су службе биле претежно катехетског карактера, и посвећене поуци катихумена. Књига Постања разоткрива значење историје као историје спасења, која води Христу и у Њему добија своје испуњење. Исаија говори да је страдањем и жртвом Христовом поново откривена велика тајна спасења. Прича је епитоме моралних поука Старог Завета, моралног закона и мудрости. Ако их

⁵¹ Л. Мирковић, *нав. дело*, стр. 262.

⁵² Шмеман Александар, *Велики јосиф*, Врњачка Бања, 1999, стр. 89.

⁵³ Види: Вукашиновић Владимир, *Формирање Великој Посиа*, Прволик 2 (2008), стр.26–34.

⁵⁴ А. Шмеман, *нав. дело*, стр. 36–40.

не прихвати, човек не може да разуме своје отуђење од Бога, чак не може ни да чује добру вест праштања, преко љубави и благодати.⁵⁵

За време Великог поста служи се из посебне литургијске књиге — Посног Триода. Он је састављен од химни и библијских читања за сваки дан поста, почевши од Недеље о митару и фарисеју, па закључно са вечерњем на Велику суботу. Химне Триода највећим делом су састављене после настанка катихумената (тј. крштења одраслих и нопходне припреме кандидата за крштење). Четрдесет дана, из дана у дан, Крст Христов, Његово Васкрсење и светла радост Пасхе сачињавају уобичајену тематику постних стихира, подсећајући нас непрестано на пут, мада узан и тежак, на крају води Христовој трпези у Његовом Царству. Триод непозната и занемарена књига! У њој можемо поново пронаћи не само смисао Великог поста, него и дух православља, његову пасхалну визију живота, смрти и вечности.⁵⁶

Оглашење је значајна особина Четрдесетнице у овом периоду. По пракси коју помињу Апостолске установе период оглашења који је могао трајати од једне до три године, свечано се завршавао у Четрдесетницу. Најважнији акт тог закључења био је наречење имена онога који се припрема за крштење (на почетку Четрдесетнице), затим његово заклињање (од злих духова) током читавог поста, завршна поука о истинама вере, изучавање и тумачење симбола, одговор пред епископом, и на крају само крштење на Велику суботу. Неки од тих чинова улазили су у састав дневног богослужења, док су неки накнадно обављани, али у сваком случају, чињеница да се богослужење утоку Четрдесетнице у многоме бави катихуменима, слободно се може рећи да је оно богослужење оглашених.⁵⁷ Што се тиче Великог четвртка, овај дан је прихваћен као празнични дан Страсне седмице. Великом четвртку у одређеним областима придодаван је и најсвечанији чин у припреми катихумена, а то је читање симбола. По наредби Лаодикијског сабора, они који се припремају за крштење треба да науче символ и да га управо на Велики четвртак казују пред епископом или свештеником. Велики петак је дан строгог поста и туге, дан жалости у који постимо. Тога дана се литургија не служи ни у Јерусалиму, него се тамо богослужење Великог петка састојало од поклањања и целивања крста Господњег. На Велику суботу почињало је крштење оглашених. Интересантно је да је богослужење Велике суботе у Јерусалиму има прилично једноставан чин: „У други пак дан, суботу, по обичају бива богослужење, у 3. а исто тако и у 6. час; у 9. час не бива богослужење у суботу, но се спрема пасхално бденије у Великој цркви, тј. у Мартиријуму. Васкршња бденија бивају тако, да се деца, када буду крштена и обучена, исто тако када изађу из купке, заједно са епископом воде право у цркву Васкрсења. Епископ улази у решетку цркве Васкрсења, поје се једна химна, затим чита епископ једну молитву за њих, и тада дође у Велику цркву, где по обичају цео народ бди. Ту се врши принос (Литургија), затим бива отпуст. И пошто буде савршен отпуст бденија у Великој цркви, одмах се са химнама долази у цркву Васкрсења и овде се опет чита оно место из јеванђеља о Васкрсу; бива једна молитва, и опет тамо приноси епископ жртву (Евхаристију); али све бива брзо због народа, да се дуже не задржава, и тада се већ отпушта народ. Као и у 3. веку и сада је крштење катихумена у средишту пасхалног бденија. Ту су молитве и прозбе, читања закона, пророка и псалама, крштење катихумена, што је трајало до певања петлова... за-

⁵⁵ А. Шмеман, *нав. дело*, стр. 46–49.

⁵⁶ *Исто*, стр. 49–54.

⁵⁷ М. Скабаланович, *нав. дело*, стр. 213.

тим, по читању Јеванђеља и одговарајућих беседа са молитвама о обраћању Израиља, окончало се бденије, а пасхални пост се окончао са евхаристијом и агапом.⁵⁸

Све ово горе речено нас води до Свете тајне крштења чији је циљ припреме у Великом посту, где је катихуменима био задатак да се припреме ради примања Свете тајне Крштења на Велику суботу а најподеснији период је био Велики пост који се завршавао Пасхалним празновањем Васкрсења Господњег. Али главни циљ припреме и је ослобађање од власти Сатане током Четрдесетодневног поста у Светој тајни крштења и учествовање у Господњој Пасхалној вечери (тј. у Светој Евхаристији). И целокупно богослужење у ове дане има Пасхални карактер.

Литургијско јединство Пасхе и Свете тајне крштења

Што се тиче места вршења крштења, оно је вршено на посебним местима, крстионицама. У Цркви све има свој смисао, целокупна црквена уметност има своје еклисиолошко значење. Места где су се катихумени крштавали, звале су се крстионице, које су биле у припрати и означавала је инкорпорирање у Тело Христово.⁵⁹ Крстионице су биле у припрати храма да би новокрштени одмах након крштења да учествују на Пасхалној литургији.

У Велику суботу, након јутрења, први час пева се у Притвору, док трећи шести и девети, певају се обично у Притвору са Блаженима у своје време. Док се служило Вечерње, читали су се паримеји, док су читани паримеји вршена су крштења. Паримеји су обично имали пасхални карактер и повезаност са крштењем, нарочито прва паримија која говори о стварању света (1 Мојс 1, 1–13), пасхални карактер нарочито је изражен у паримејима из догађаја о Изласку, где Бог као избавитељ народа Израелског покреће спаситељску иницијативу и заповеда Мојсију да израелске породице узгодове пасхална јагњад (2 Мојс 12, 1–11) које указује на Евхаристијски елемент Свете тајне крштења, и даље пролазак кроз Црвено море које је праслика крштења, пролазак, избављење из ропства Египатског, а у крштењској димензији избављење од ропства Сатани (2 Мојс 13, 20–14, 31), такође, овде је су веома битна и пророштва Јонина кога је прогутао кит, и после три дана га избацио напоље које је праслика Васкрсења Господњег, које опет указује на пасхални карактер (Јон 1–4, 11). Слављење Пасхе се помиње на пољу Јерихонском (ИНав 5. 10–15) која је још једна крштењска паримија. Поред ових паримеја, веома битни су и пророчки паримеји који углавном говоре о спаситељском делу Божијем од злога, где се открива Пасхални смисао. Апостол који се чита на Велику суботу има чисто крштењски карактер, он говори у крштењу и облачењу у Христа, уподобљењу Њему укрштењу и Васкрсењу (Рим 6, 3–11). Тропар Нека умукне... изричито говори о повезаности Пасхе и Евхаристије.⁶⁰

Крстионице у којима се обављало су крштење и Миропомазање су се називале Ваптистирион. Након крштења и Миропомазања новокрштени су се облачили у беле хаљине, и са свећама у руци, Епископ и свештенослужитељи који су обављали Свету тајну су уводили новокрштене у храм да би Служили пасхалну Литургију. У рана времена крштењски ход био је неодвојив од Свете тајне крштења и давао јој прави смисао. И данас се ход обавља на крају Крштењског богослужења поред свих промена, овај ход се сачувао. Сличан ход се врши на почетку празновања Пасхе. На самом

⁵⁸ М. Скабаланович, *нав. дело*, стр. 218–224.

⁵⁹ Види: Вукашиновић Владимир, *Бојословље у камену: крстионице*, Живљење на небесима: Црква, наука, политика, Панчево, 2007, 31–35.

⁶⁰ Види: Посни Триод, Призрен, 1996.

крају обреда Крштења после помазања Светим Миром, свештеник заједно са новокрштеним и његовим кумом обилази око крстионице, док се пева стих из павлове Посланице: Који се у Христа крстите, у Христа се обукосте. (Гал 3, 27). Пасхално богослужење почиње крсним ходом, у поноћ ми идемо око храма и пред затвореним вратима говоримо: „Христос васкрсе“. У почетку оба хода су била једна целина, улазак новокрштених у храм (који је у раној Литургијској традицији почињало празновање Васкрса), био почетак по времену и духу. Смисао данашњег послекрштењског хода треба тражити у контексту празновања Пасхе и његову усмереност на Пасхалну Евхаристију, као што смисао пасхалног богослужења треба тражити у Крштењу. Ход представља симбол духовне радости или вечно прослављање Свете Тројице. Који се у Христа крстите..., пева Црква за време послекрштењског хода, уместо „Трисветога“ и на Пасхалној служби (и на великим празницима на којим су се обављала крштења: на Божић, Богојављење, Лазареву суботу). „Трисвето“ је певано у одређеним случајевима ван храма или у кретању ка њему, данас предходи „Малом Уласку“. „Трисвето“ беше химна која је изражавала смисао уласка као уласка у „Светињу над Светињама“. Према томе, замена „Трисветога“ са крштењским улазним појањем: Који се у Христа крстите... на Пасху, јасно указује да је у мисли и пракси ране Цркве Крштење било органски повезано са Евхаристијским сабрањем које је налазило испуњење у учешћу у Евхаристији ходом у храм који је био почетак празновања Васкрса. Ово се јасно види и у данашњем вршењу крштењског обреда. Ход око крстионице предходи читању Апостола и Јеванђеља, које представља први део Евхаристијског богослужења, а са друге стране, ради се о пасхалним читањима оних који се читају за време пасхалног богослужења Велике суботе.⁶¹

Пасхални и евхаристијски смисао послекрштењског хода открива се у данашњем Пасхалном крсном ходу. Кључни симбол за разумевање јесу „затворене Двери“. У раном периоду, током кога је крштењско богослужење достигло свој пун пасхални израз, „Царском дверима“ су се називала главна врата уласка у храм, будући да је цео храм, а не само Светилиште, за верујуће представљало симбол и оваплоћење Царства Божијег. Препород кроз Крштење и Миропомазање отвара двери у Царство, које су биле затворене грехом. Представљајући дар и опит Васкрсења, Крштење је потврђивање Христовог Васкрсења и онима који у Њега верују даје Живот Вечни. Прогласом који сведочи о свему што се догодило у крштењу, отварају се врата и Црква почиње са празновањем Христовог Васкрсења. Крштење реализује себе као ход у у Цркву и ка Евхаристији, ка учешћу у Христовој Пасхи „за Њејовом Трпезом, у Њејовом Царству“.⁶²

Као што смо горе већ навели да је Крштење оглашених вршено у току Пасхалног свеноћног бденија. Бденије је почињало као припрема за крштење. Катихетски карактер се примети на вечерњи на Велику суботу, када се читају паримеји из Старог Завета, који представљају не само праобраз Васкрсења, него и крштења, односно преласка из ропства ка слободи, од смрти ка животу. Катихумени су увођени у Ваптистирион, док је сабрање настављало са богослужењем у ишчекивању њиховог повратка на Евхаристијско служење Пасхе. Тако да је један празник сачињавало неколико чинилаца: свеноћно бденије, Крштење, ход новокрштених и Евхаристија. Првобитно богослужење је подељено на два, узрок томе је велико интересовање људи који су хтели да постану чланови Цркве услед ширења империје. Тако да није могло у исти дан да се сви крсте, него су крштења вршена и на друге празнике попут Божића, Богојављења, Ла-

⁶¹ Види: Шмеман Александар, Водом и Духом, Манастир Хиландар, 2008, стр. 93–95.

⁶² А. Шмеман, нав. дело. стр. 95–96.

зареве суботе, Педесетнице. Дошло је и до поделе пасхалног богослужења на два дела: Крштењски и Пасхални. Црква је пасхалном празновању дала двоструку димензију: Пасху завршетка Домостроја и преласка и Пасху новог почетка дана Царства Небеског. Пасха завршетка је на вечерњи Велике суботе, која је крај старог времена. Крштење нас чини сапричасницима благословеног завршетка. Празновање Васкрса представља нови почетак. Пасха нам показује на живот Цркве као на објаву краја, а својим свеноћним и есхатолошким празновањем пројављује их и као почетак.⁶³

Свештеник причешћујући верника ословљава га именом којим је постао Син Божији када је крштен у име Свете Тројице. Божанствена Литургија је заједница деце Божије која чекају долазак Господњи.⁶⁴ Новокрштени су били крштени да би, умревши са Христом, саучествовали у Његовом васкрслном Животу. Поменути васкрсли Живот Евхаристија јавља и саопштава у Цркви, да ће њени чланови бити сведоци догађаја који ће доћи.⁶⁵ Човек који хоће да се роди Крштењем, мора да се храни другачијом храном да би достигао степен савршенства. Та храна је Пасхална Христова жртва. Христос је својим Оваплоћењем, Крштењем и Погребењем постао узор и пут којим требамо следити. Он је на Тајној вечери са Својим ученицима јео старозаветну Пасху, испунивши Стари Завет, опрао је ноге Својим ученицима дајући им образац Светог Крштења.⁶⁶ У ранијим временима Цркве, када је крштење било везано за Пасху, постојали су обреди осмог дана (омивање Светог мира, и пострижење косе). У првим вековима Света тајна Крштења се није заршавала у пасхалној ноћи, јер су се новокрштени током наредне седмице сакупљали у храму ради поучавања послекрштењским поукама, које су појашњавале свету Евхаристију. Тако имамо и Јеванђеље о Логосу које се чита на први дан Васкрса да би поучавали новокрштене. Тродневно празновање Пасхе повезано је са послекрштењским поукама. Као и читава Светла седмица. Нови дан долази и започиње са Христовим Васкрсењем. Савршивши историју спасења, васпоставивши у себи човека и свет, починувши на Велику суботу, Христос васкрсава из мртвих у први дан недеље, и тако почиње ново време. Тих седам дана Светле седмице зреба да представљају испуњење вечности, које се претвара у непрекидну Пасху. Послепасхално време треба да буде проткано радошћу Пасхе. Тако се Светла седмица зове и Нова недеља.⁶⁷ Као што су старозаветна Пасха и пасхално јагње имали свој избавитељски и искупитељски смисао у египатском ропству, сада новозаветна Пасха и Новозаветно Пасхално Јагње које је Сам Христос, избавља из ропства ђавола својом жртвеном Крвљу у Пасхалном духовном пролазу. Као што је јеврејски народ првенствено прошао кроз Црвено море, лутао пустињом пролазећи кроз разна искушења да би дошао у земљу обећану, тако су и катихумени морали проћи Четрдесетодневни пост борећи се против разних искушења прошли кроз крштењску купељ, и учествовали у једењу пасхалног Јагњета које је сада Христос Нова Пасха и учествовали у Царству. Јер су старозаветно пасхално јагње могли јести само обрзани, док то сада чине крштени.

Крштење и Пасха у светлости литургијске обнове

Богослужбени начин постојања нам омогућава да превазиђемо све породичне, родовске, регионалне и државне разлике, и да живимо животом људскости који нам

⁶³ Види: А. Шмеман, *нав. дело*, стр.96–98.

⁶⁴ Види: Јевтић Атанасије, *Божанствена Литургија 4*, Београд-Трбиње, 2004, стр. 128–133.

⁶⁵ Види: А. Шмеман, *нав. дело*, стр. 101.

⁶⁶ Види: Јевтић Атанасије, *Божанствена Литургија 1*, Београд-Трбиње, 2007, стр. 219.

⁶⁷ Види: А. Шмеман, *нав. дело*, стр.102–105.

је задат. Оно нас усмерава на најсуштинскије заједничарење посредством (купања) Свете тајне крштења и заједничким (обедом), Светом Евхаристијом. Савршавање Свете Евхаристије чини да догађаји из прошлости и будућности постају део садашњице, и ми тако излазимо из тока пале историје и улазимо у ново време Цркве, у коме вечност улази у време и дејствује као непролазна садашњост.⁶⁸

Поред учествовања у молитвеном животу Цркве кроз слушање, певање, изговарање молитава, човек тражи да и својим телом приђе Богу. То је могуће кроз принос земаљских елемената хлеба и вина на Светој Литургији. Нарочито нам је познато да у данашње време људи траже да им се читају посебне молитве за време Литургије или после ње. Такође живимо у времену индивидуализације светотајинског живота, а најупечатљивији пример је Света тајна крштења. Света тајна крштења представља догађај целокупне Цркве, а не приватан магијски чин где га данас већина тако и сматра. Заборављајући основне принципе крштењског заједништва и превазилажења земаљских разлика. А све то је могуће у остваривању крштења у Евхаристијском служењу.⁶⁹

Од 1952. године на свим значајним богословским скуповима се истиче питање литургијске обнове у Православној Цркви. Препород није схваћен у смислу реформе тј. замене неисправног исправним, већ у смислу обнове целокупног Православног присуства, истицања суштинских елемената који представљају дух веродостојности библијског и светоотачког предања; у смислу реформи које ће очистити литургијску праксу од свих страних утицаја, и које ће Светој Евхаристији и Евхаристијском сабрању вратити праву димензију и учинити је Црквом.⁷⁰ Питање литургијске обнове у православној самосвести коинцидира са почетком двадесетог века. Оно је спорадично дотицано и раније, али се тада махом односило само на део њених многобројних аспеката, питања богослужбеног језика, календара и слично. Тек ће прелазак руске православне интелигенције на запад, почетком столећа, условљен добро познатим разлозима, изазвати постављање питања литургијске обнове у најширем контексту и у оквиру православне теологије.⁷¹ Православни теолози помињу различите разлоге литургијске обнове, неразумевање језика, умањивање улоге верника у службама иако имају службу царског свештенства, преграда олтара, тихо читање молитава анафоре, често причешћивање и сл. Акцент се ставља углавном на евхаристијски израз. Атанасије Јевтић каже да не треба мењати Литургију, него обновити литургијски живот и очистити од епохалних наноса. Тако исто када говоримо о крштењу и пасхалном празновању у светлости литургијске обнове монашка заједница Новог скита је ревидирала одређене богослужбене књиге које се тичу крштења и пасхалног празновања. Тако су реформисали службу часова *Book of Hours* чија је најновија верзија из 1988. године. А *Playerbook*, објављена 1976. године, на првом месту представља превод *textus receptus* часослова. Намењена је богослужењима дневног круга и стога има доста проширења и додатака. Ту се налази и садржај типичан за велики часослов са дневним службама, изводима из општег минеја, триода, пентикостара, октоиха, дневним поменима светих, прокименима, као и додатком монашког пострига. Свакодневно вечерње након ревидирања текстова представља Христа као светлост, читају се псалми и

⁶⁸ Види: Вукашиновић Владимир, *Литургија и култура*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2003, стр. 16–20.

⁶⁹ Види: В. Вукашиновић, *нав. дело*, стр. 37–40.

⁷⁰ Василиадис Петрос, *Lex orandi*, Крагујевац, 2005, стр. 11.

⁷¹ Вукашиновић Владимир, *Литургијска обнова 20. века*, Богословски факултет Београд, Београд-Нови Сад-Вршац, 2001, стр. 114.

молитве али такође и мудросне али и пророчке књиге где се показује пасхални карактер. Овом реформом часослова богослужења су враћена на временске периоде на којим им је и место, али и читање светописамских текстова који су били готово и потиснути, а молитве су читане наглас. Ово се показало као обогаћујуће али враћен је и заједнички карактер богослужења.⁷² *Troparia and Kondakia* је зборник текстова из минеја и триода, објављен 1984. године. Поред постојећих тропара и кондака, монаси су или ревидирали неке од постојећих или састављали сасвим нове. *Hymns of Entreaty* избор из комплетног октоиха, објављен 1987. године. На основу сугестија и савета оца Хуана Матеоса извршена је прерада текстова. До скраћења служби је дошло због недостатка времена за њихово потпуно обављање. Канони су скоро потпуно изостављени, а молитве за полуноћницу и повечерје уопште нису превођене. *Passion and Resurrection*, књига објављена 1995. године, представља прерађен и модификован поредак служби за период од Лазарева суботе до Пасхе Господње. То је дакле прерада служби из триода-посног и цветног. Службе су структурално измењене, посебна пажња је посвећена реаранжирању светописамских одломака-Јеванђеља на првом месту. Као пример реформе наводимо велики петак по начину на који се богослужбено прославља у Новом скиту. Служба почиње вечерњем предходног астрономског дана. Јутрење великог петка се не служи у четвртак увече него у петак ујутру. Уместо дванаест јеванђелских одломака читају се три. Они говоре о крсном страдању Господњем. Химнографија је великим делом редукована, Блажена се певају без тропара. Потом се служи служба изношења крста са устоличењем на степенику солеје и поклоњењем. Царске часове заменили су службом трошестеија.⁷³ Ова реформа богослужбених књига јасно говори о индиректној литургијској обнови посредством истих. Већина ових књига се користи на великопосном богослужењу, па самим тим утиче и на пасхално празновање, али представља и покушај враћања позиције крштења у пасхалном празновању.

Православна Црква је данас суочена са озбиљним питањем литургијске обнове коју треба спровести а да се при томе сачувају основе вере и богослужбени канон. Православна Црква не треба да затвара очи пред тим проблемом, него да се ухвати у коштац са њим. Постоје тенденције да се литургијска обнова реши на саборски начин, саборима помесних Цркава, али се веома мало чини по том питању. Такође постоји улога локалних цркава и манастира посредством дугих богослужења у којима је народ задовољан учешћем на њима, али је такође потребно разматрање на саборском нивоу.⁷⁴ Мотиви литургијске обнове треба да буду пастирски и богословски, да би се пастирским настојањем литургијски догмати учинили доступним вернима. У овој обнови не сме да се крије антропоцентрично и секуларизовано виђење савременог света, али ни пастирско вођење верника посредством обичне технике. Метода литургијске реформе морала би бити постепена посредством различитих фаза. Људи који то могу урадити су они који добро познају православно-литургијско предање да уоче грешке и изврше корекцију. Све литургије су биле предмет реформи. Реформисати не значи вратити се на пређашње употребе. При реформисању прошлост нам помаже да разумемо оно што реформишемо. Оно што је централно у целокупној литургијској обнови јесте учешће верника у богослужбеном животу. Јован Зизјулас каже да у Цркви нема нерукоположених, и да сви кроз крштење, миропомазање који су неодвојиви аспекти хришћанске

⁷² Види: В. Вукашиновић, *нав. дело*, стр. 114–138.

⁷³ *Исїо*, стр. 138–140.

⁷⁴ *Исїо* стр. 147–148.

иницијације који подразумевају и полагање руку не представљају само апстрактне хришћане него људе који имају удела у Евхаристијском служењу. Тако њиховим одвајањем од Евхаристије они постају потпуно непотребан елемент Евхаристијске заједнице што проузрокује појављивање приватних Светих тајни.⁷⁵

На основу свега реченог по питању литургијске обнове и његовог односа према хришћанском крштењу и празновању Пасхе можемо закључити да се на том пољу урадило веома мало, иако су прерађене неке књиге које се користе на великопосним богослужењима. Оно што је битно, јесте да се Света тајна крштења поново врати у оквир вршења Евхаристије кроз великопосну припрему, а то је могуће учинити кроз обнову како богослужења, тако посредством упознавања и поучавања верних где ће развити правилан однос према светотајинском богослужењу.

Библиографија Извори

- Василиадис Петрос, *Lex orandi*, Крагујевац, 2007.
 Вукашиновић Владимир, Литургијска обнова 20. веку, Богословски факултет Београд, Београд-Нови Сад-Вршац, 2001.
 Вукашиновић Владимир, Литургија и култура, Гутенбергова галаксија, Београд, 2003.
 Вукашиновић Владимир, Богословље у камену: крстионице, Живљење на небесима: Црква, наука, политика, Панчево, 2007.
 Вукашиновић Владимир, Формирање Великог Поста, Прволик 2 (2008).
 Wilfrid J. Harrington, *Uvod u Stari zavet spomen obećanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1993.
 Григорије Богослов, Празничне беседе, Требиње-Врњачка Бања.
 Глумац Душан, Библијска археологија, Београд, 1985.
 Даниелу Жан, Свето Писмо и Литургија, Епархија Жичка, Краљево 2009.
 Епископ Атанасије, Христос Алфа и Омега, Манастир Тврдош, Врњци-Требиње, 2004.
 Јевтић Атанасије, Божанствена Литургија 4, Београд-Требиње, 2004.
 Јевтић Атанасије, Божанствена Литургија 1, Београд-Требиње, 2007.
 Јован Дамаскин, Тачно изложење православне вере, Београд-Никшић, 2001.
 Кулман Оскар, Ранохришћанско богослужење, Отачник, Београд 2010.
 Милошевић Ненад, О начину савршавања светих тајни, Богословље 1 (2008).
 Мирковић Лазар, Хеортологија, Београд, 1961.
 Мирковић Лазар, Православна литургија, Београд, 1967.
 Николај Димитријевич Успенски, Анафора, Епархија жичка, Краљево, 2009.
 Поповић Јустин, Житија Светих, јануар 6. Реч на Богојављење Господње, Београд 1972.
 Посни Триод, служба на Велику суботу, Призрен, 1996.
 Popović Anto, *Novozavjetno vrijeme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2007.
 Rebić Albert, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2008.
 Роџер Т. Бекит, Јеврејска позадина хришћанског богослужења, Логос (2003).
 Свети Никола Кавасила, О животу у Христу, Беседа, Нови Сад, 2002.
 Скабаланович Михаил, Тумачење типика, Шибеник, 2004.
 Службеник, Београд, 1998.
 Теофилакт Охридски, Тумачење Светог Јеванђеља од Матеја, Манастир Високи Дечани 1996.
 Томасовић Мирко, Историјски развој празника Пасхе, Богословље 1–2, 1991.
 Флоровски Георгије, Црква је живот, Београд, 2005.
 Crnčević Ante, *Inicijacijska dinamika u Liturgiji krštenja*, Bogoslovska smotra 79 (2009), Katolički bogoslovski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009.
 Шмеман Александар, Водом и Духом, Манастир Хиландар, 2008.
 Шмеман Александар, Велики пост, Врњачка Бања, 1999.

⁷⁵ Види: В. Вукашиновић, *нав. дело*, стр. 150–152.